

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yliopistolain muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan yliopistolakia muutettavaksi siten, että Helsingin yliopiston kirjaston nimi muutetaan Kansalliskirjastoksi. Nykyisin yliopistoasetuksessa säädetty Kansalliskirjaston tehtävät ehdotetaan siirrettäväksi lakiin ja samalla tehtävien määrittely säädetään vastaamaan kirjaston nykyisiä teh-

täviä. Kirjaston johtokunnan kokoonpanosta ja valinnasta esitetään säädettäväksi oma pykälä.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian.

PERUSTELUT

1. Nykytila

Yliopistolain (645/1997) 25 §:n mukaan Helsingin yliopiston kirjasto toimii Suomen kansalliskirjastona. Yliopistoasetuksen (115/1998) 25 §:n mukaan Helsingin yliopiston kirjaston tehtävänä on sen lisäksi, mitä laissa säädetään, toimia tieteellisten kirjastojen valtakunnallisena palvelu- ja kehittämisyksikkönä sekä huolehtia alan kotimaisen ja kansainvälisen yhteistoiminnan edistämisestä. Kansalliskirjaston vuodelle 2006 myönnetty toimintamääräraha on 15,7 miljoonaa euroa, josta on valtakunnallista ja opetusministeriön valtion talousarviossa osoittamaa rahoitusta 12,3 miljoonaa euroa. Vakinaista henkilöstöä kirjastolla on yhteensä alkuvuonna 2006 213 henkilöä.

Kirjasto vastaa toimialallaan kansallisen kulttuuriperinnön ja kansallisten kokoelmien ylläpidosta sekä niihin liittyvästä tiedonvälityksestä ja tietopalvelusta. Vapaakappalelain (420/1980) perusteella kirjastolle on säädetty valtakunnallisia tehtäviä, jotka liittyvät kan-

sallisen kulttuuriperinnön ylläpitämiseen ja säilyttämiseen. Tätä tehtävää palvelee erityisesti niin sanottu kansalliskokoelma, joka kattaa keskeisen osan suomalaisesta julkaisuperinnöstä. Kirjasto ylläpitää Fennica-tietokantaa, johon talletetaan tiedot kaikista vapaakappalelain perusteella saaduista julkaisuista eli kaikista Suomessa julkaistuista painotuotteista sekä ääni- ja kuvatallenteista. Vapaakappalelain perusteella saaduista teoksista ylläpidetään kansallisbibliografiaa, noin 800 000 julkaisutietoa ja kansallisdiskografiaa, jossa on tiedot noin 700 000 äänitteestä. Vapaakappalelain uudistamisen yhteydessä kirjaston tehtäväksi on kaavailtu myös avoimissa tietoverkoissa olevien elektronisten julkaisujen tallentaminen. Helsingin yliopiston kirjaston velvollisuutena on vapaakappalelain noudattamisen valvominen. Vapaakappaleiden luovuttajia on noin tuhat ja vuosittain kirjasto vastaanottaa noin miljoonaa julkaisua, joista osa luovutetaan muihin vapaakappalekirjastoihin.

Helsingin yliopiston kirjaston tehtävät kan-

salliskirjastona ovat yliopistolain säätämisen jälkeen käytännössä lisääntyneet. Erityisesti tietoyhteiskunnan kehittäminen on voimistanut kirjaston asemaa kansallisena osaamiskeskuksena ja yhteisten peruspalvelujen tuottajana koko kirjastosektorille (muun muassa kirjastojärjestelmä, Kansallinen elektroninen kirjasto, standardien kehittäminen). Kirjasto tarjoaa muille kirjastoille haettaviksi ja kopioidtaviksi noin kahdeksan miljoonaa tietuetta tietokannoistaan. Helsingin yliopiston kirjaston vastuulla ovat muun muassa standardointipalvelut, joista keskeisimpänä julkaisupalvelujen ISBN-, ISSN- ja ISMN-standarditunnusten jakaminen julkaisijoille. Tunnuksia jaetaan vuosittain noin 700 ja kirjasto tuottaa näistä kansalliset julkaisutilastot Suomen viralliseen tilastoon sekä Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescolle.

Suomalaisten kirjastojen vahva yhteistyömalli on myös kansainvälisesti merkittävä. Yliopistoasetuksessa kirjastolle tällä hetkellä määriteltä toimiala vain tieteellisten kirjastojen valtakunnallisena palvelu- ja kehittämisyksikkönä on käytännössä osoittautunut liian kapeaksi.

2. Ehdotetut muutokset

Helsingin yliopiston kirjasto on käytännössä vakiintunut kansalliskirjastoksi. Yliopistolain 25 § ehdotetaan muutettavaksi siten, että Helsingin yliopiston kirjasto muutetaan myös nimeksi Kansalliskirjastoksi. Helsingin yliopiston kirjaston nimen muuttaminen Kansalliskirjastoksi palvelee kirjaston roolia ja asemaa kansainvälisessä kirjastoyhteistyössä. Nimen muuttaminen Kansalliskirjastoksi vahvistaa kirjaston merkitystä koko kirjastoverkon palveluorganisaationa. Nimenmuutos selkeyttää kirjaston asemaa kansainvälisessä yhteistyössä ja selkeyttää suomalaisen kirjastojärjestelmän rakennetta nostamalla Helsingin yliopiston kirjaston aseman kansalliskirjastona ensisijaiseksi kirjaston toiminnaksi.

Yliopistoasetuksen 25 §:ssä säädetyt tehtävät ovat käytännössä osoittautuneet liian kapea-alaisiksi verrattaessa kirjaston todelliseen tehtävään Suomen keskeisimpänä kirjastona ja vapaakappalelain tarkoittamana kansallisen kulttuuriperinnön ylläpitäjänä. Lainmuutoksella otetaan yliopistolakiin kir-

jaston tosiasiallinen toimenkuva ja vapaakappalelaissa säädetyt tehtävät, mikä edistää kirjaston toimintaedellytyksien kehittämistä. Kansalliskirjaston asema on merkittävä koko suomalaisen tietoyhteiskunnan kehittämisessä. Muutoksella taataan, että muutkin kuin yliopistokirjastot saavat käyttöönsä Kansalliskirjaston tarjoamat peruspalvelut.

Kansalliskirjasto säilyy edelleen Helsingin yliopiston yhteydessä yliopistolain 14 §:n 3 momentissa tarkoitettuna erillislaitoksena. Tällä tavoin taataan Kansalliskirjastolle välttämätön vuorovaikutus tiedeyhteisöön ja laajaan tutkijaverkostoon. Samoin varmistetaan yliopiston ja Kansalliskirjaston yhteisen historian, arvokkaiden kokoelmien ja perinteiden säilyminen. Kansalliskirjaston toimiminen yhteistyössä yliopiston kanssa on kansainvälisesti yleistä, vastaava menettely on pohjoismaista Tanskassa ja Islannissa, joissa, toisin kuin Suomessa, on ensin ollut kansalliskirjasto, jonka yhteyteen on myöhemmin liitetty erillinen yliopiston kirjasto. Suomessa yliopiston kirjasto on Turun Akatemian ajoista saakka toiminut myös kansalliskirjastona. Helsingin yliopistossa toimii myös yhteistyössä Helsingin yliopiston kirjaston kanssa laaja tiedekuntien kirjastojen, kampuskirjastojen ja Opiskelijakirjaston muodostama kokonaisuus, joten yliopiston jokapäiväisen toiminnan kannalta muutoksella ei ole mainittavia vaikutuksia.

Kansalliskirjaston aseman selkeyttämisen ja vahvistamisen vuoksi esitetään Kansalliskirjaston johtokunnasta otettavaksi säännös yliopistolain 25 a §:ään. Perustuslain 123 §:ssä säädetään yliopistojen itsehallinnosta, jonka perusteella yliopistolain 15 §:ssä säädetään, että erillislaitoksen hallinnosta määrätään johtosäännössä. Esityksessä Kansalliskirjasto pysyy edelleen Helsingin yliopiston yhteydessä, jolloin johtokunnan kokoonpano ja valinta kuuluvat Helsingin yliopiston itsehallinnon alaan ja johtokunnan kokoonpanosta ja valinnasta on säädettävä lailla.

Yliopistolain 25 a §:ään ehdotetaan otettavaksi Kansalliskirjaston johtokunnan kokoonpano ja valinta. Johtokunnan nimittää Helsingin yliopiston konsistori, joka nimittää myös johtokunnan puheenjohtajan johtokuntaan ehdotettujen henkilöiden keskuudesta. Johtokuntaan ehdotetaan enintään 13 jäsentä

ja varajäsentä. Tietoyhteiskunnan eri toimijoiden sitouttamiseksi Kansalliskirjaston kehittämiseen on tarpeen koota johtokunta siten, että johtokunnassa ovat edustettuina ohjausta (opetusministeriö) ja kirjastoverkkoa (yliopistokirjastot, ammattikorkeakoulukirjastot, yleiset kirjastot, erikoiskirjastot) edustavat jäsenet, Helsingin yliopistoa edustavat jäsenet ja muun yhteiskunnan edustus (esimerkiksi kulttuuri, sivistys, tutkimus tai elinkeinoelämä). Muutoksen tarkoituksena on turvata kaikkien kirjastosektoreiden edustus johtokunnassa. Muun yhteiskunnan edustus johtokunnassa varmistaa Kansalliskirjaston toimialan laajennuksen käytännön toteutusta ja tukee myös osaltaan yliopistolain 4 §:n mukaista vastuuta kansallisesta kulttuuriperinnöstä sekä yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen toteutumista. Johtokunnan tehtävät esitetään määriteltäviksi asetuksella.

Nimitysehdotukset tehdään yhteistyössä opetusministeriön ja Helsingin yliopiston kesken. Opetusministeriö tekee esityksen ministeriötä ja muita kirjastoja edustavista jäsenistä neuvoteltuaan kirjastoverkkoa edustavien tahojen kanssa. Helsingin yliopisto nimeää omien säännöstensä mukaisessa menettelyssä johtokuntaan yhtä monta jäsentä ja varajäsentä kuin opetusministeriö on esittänyt. Yhteiskunnan muita toimijoita edustavia johtokunnan jäseniä ja varajäseniä on kumpiakin enintään kolme. Heidät nimitetään opetusministeriön ja Helsingin yliopiston yhteisten neuvottelujen perusteella.

3. Esityksen vaikutukset

Ehdotetulla muutoksella vakiinnutetaan käytännössä jo laajentunut toimialue ja nimi.

Esityksellä ei ole merkittäviä taloudellisia tai henkilöstöön liittyviä vaikutuksia.

4. Asian valmistelu

Esityksen pohjana on opetusministeriön 9 päivänä huhtikuuta 2002 asettaman Kansalliskirjasto 2002 – kansalliskirjaston tehtäviä ja toimialaa uudelleen arvioivan työryhmän muistio (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:1), jossa tuodaan esille tarve säädösmuutoksesta, jolla Helsingin yliopiston kirjasto muutetaan Kansalliskirjastoksi.

Esitystä on valmisteltu opetusministeriön 16 päivänä syyskuuta 2003 asettamassa seurantaryhmässä Kansalliskirjasto 2002 – kansalliskirjaston tehtäviä ja toimialaa arvioivan työryhmän seurantaryhmä, jonka työstä on julkaistu muistio Kansalliskirjastotyöryhmän 2002 seurantaryhmän muistio (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:1). Seurantaryhmän esitysluonnoksesta ovat antaneet lausunnon Ammattikorkeakoulujen kirjastoyhteistyökonserntio (AMKIT), Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto ARENE ry, Eduskunnan kirjasto, Erikoiskirjastojen neuvosto, Geologian tutkimuskeskus, Helsingin yliopisto, Helsingin yliopiston kirjasto, Kirjastoseurojen neuvottelukunta, Suomen yliopistokirjastojen neuvosto, Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto, Tietoasiantuntijat ry, Tilastokeskus, Työterveyslaitos, Valtion teknillinen tutkimuskeskus VTT ja Yleisten kirjastojen neuvosto.

Pääsääntöisesti lausunnonantajat pitivät seurantaryhmän esitystä perusteltuna. Sen koettiin vastaavan Suomen kirjastoverkon nykyisen toiminnan ja kehittämistarpeiden vaatimuksia. Seurantatyöryhmän nimenmuutosehdotus todettiin lähes kaikissa lausunnoissa perustelluksi ja selkiyttävän kirjaston asemaa ja tehtäviä koko kirjastoverkoston palveluorganisaationa.

Seurantaryhmän esitystä on jatkovalmisteltu opetusministeriössä yhteistyössä Helsingin yliopiston ja Helsingin yliopiston kirjaston kanssa. Esityksestä pyydettiin lausuntoja tammikuussa 2006. Lausunnon antoivat Helsingin yliopisto, Helsingin yliopiston kirjasto, Yleisten kirjastojen neuvosto, Ammattikorkeakoulujen kirjastoyhteistyökonserntio (AMKIT), Erikoiskirjastojen neuvosto, Kirjastoseurojen neuvottelukunta, Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto, Suomen kirjastoseura ja Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto ARENE ry.

Lausunnoissa säädösehdotuksia ja perusteita pidettiin hyvinä ja oikean suuntaisina. Kaikkien lausunnonantajien mukaan muutos Kansalliskirjastoksi selkeyttää kirjaston asemaa ja vahvistaa suomalaista kirjastomaailmaa.

5. Säättämisjärjestys

Kansalliskirjaston johtokunnasta otetaan

säännös yliopistolain 25 a §:ään. Perustuslain 123 §:ssä säädetään yliopistojen itsehallinnosta, jonka perusteella yliopistolain 15 §:ssä säädetään, että erillislaitoksen hallinnosta määrätään johtosäännössä. Esityksessä Kansalliskirjasto pysyy edelleen Helsingin yliopiston yhteydessä, jolloin johtokunnan kokoonpano ja valinta kuuluvat Helsingin yliopiston itsehallinnon alaan ja johtokunnan kokoonpanosta ja valinnasta on säädettävä lailla. Muutos ei kavenna Helsingin yliopistolle kuuluvaa itsehallintoa, vaan täsmentää

menettelyä Kansalliskirjaston johtokunnan valinnassa.

6. Voimaantulo

Lakimuutos ehdotetaan tulevaksi voimaan mahdollisimman pian.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Lakiehdotus

Laki

yliopistolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 27 päivänä kesäkuuta 1997 annetun yliopistolain (645/1997) 25 § sekä
lisätään yliopistolakiin uutena 25 a § seuraavasti:

25 §

Kansalliskirjasto

Helsingin yliopiston yhteydessä toimii Kansalliskirjasto. Kansalliskirjasto vastaa toimialallaan kansallisen kulttuuriperinnön ja muiden kokoelmien ylläpidosta sekä niihin liittyvästä tiedonvälityksestä ja tietopalvelusta.

Kansalliskirjaston tehtävänä on kehittää ja tarjota kansallisia palveluja yliopistojen kirjastoille, yleisille kirjastoille, ammattikorkeakoulukirjastoille ja erikoiskirjastoille sekä edistää kirjastoalan kotimaista ja kansainvälistä yhteistyötä. Kansalliskirjaston tehtävistä on lisäksi voimassa, mitä vapaakappalelaissa (420/1980) säädetään.

kunnassa on enintään 13 jäsentä ja heillä on henkilökohtaiset varajäsenet. Helsingin yliopiston konsistori nimittää johtokunnan jäsenet ja varajäsenet sekä jäsenten keskuudesta johtokunnan puheenjohtajan.

Opetusministeriö tekee konsistorille esityksen ministeriötä ja kirjastoja edustavista jäsenistä ja heidän varajäsenistään kirjastoja kuultuaan. Helsingin yliopiston ehdotuksesta konsistori nimittää johtokuntaan yhtä monta jäsentä ja heidän varajäsentään kuin opetusministeriön ehdotuksessa on. Lisäksi johtokuntaan nimitetään enintään kolme jäsentä ja heille varajäsenet opetusministeriön ja Helsingin yliopiston yhteisen ehdotuksen perusteella.

Johtokunnan tehtävistä säädetään asetuksella.

25 a §

Kansalliskirjaston johtokunta

Kansalliskirjastolla on johtokunta. Johto-

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 2006.

Ennen lain voimaantuloa valittu johtokunta jatkaa toimikautensa loppuun.

Helsingissä 21 päivänä huhtikuuta 2006

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Opetusministeri *Antti Kalliomäki*

*Liite
Rinnakkaistekstit*

Laki

yliopistolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 27 päivänä kesäkuuta 1997 annetun yliopistolain (645/1997) 25 § sekä
lisätään yliopistolakiin uutena 25 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

25 §

Kansalliskirjasto

Helsingin yliopiston kirjasto toimii Suomen kansalliskirjastona. Sen tehtävistä on myös voimassa, mitä vapaakappalelaissa (420/1980) säädetään.

Ehdotus

25 §

Kansalliskirjasto

Helsingin yliopiston yhteydessä toimii Kansalliskirjasto. Kansalliskirjasto vastaa toimialallaan kansallisen kulttuuriperinnön ja muiden kokoelmien ylläpidosta sekä niihin liittyvästä tiedonvälityksestä ja tietopalvelusta.

Kansalliskirjaston tehtävänä on kehittää ja tarjota kansallisia palveluja yliopistojen kirjastoille, yleisille kirjastoille, ammattikorkeakoulukirjastoille ja erikoiskirjastoille sekä edistää kirjastoalan kotimaista ja kansainvälistä yhteistyötä. Kansalliskirjaston tehtävistä on lisäksi voimassa, mitä vapaakappalelaissa (420/1980) säädetään.

25 a §

Kansalliskirjaston johtokunta

Kansalliskirjastolla on johtokunta. Johtokunnassa on enintään 13 jäsentä ja heillä on henkilökohtaiset varajäsenet. Helsingin yliopiston konsistori nimittää johtokunnan jäsenet ja varajäsenet sekä jäsenten keskuudesta johtokunnan puheenjohtajan.

Opetusministeriö tekee konsistorille esityksen ministeriötä ja kirjastoja edustavista jäsenistä ja heidän varajäsenistään kirjastoja kuultuaan. Helsingin yliopiston ehdotuksesta konsistori nimittää johtokuntaan yhtä monta jäsentä ja heidän varajäsentään kuin opetusministeriön ehdotuksessa on. Lisäksi johtokuntaan nimitetään enintään

kolme jäsentä ja heille varajäsenet opetusministeriön ja Helsingin yliopiston yhteisen ehdotuksen perusteella.

Johtokunnan tehtävistä säädetään asetuksella.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 2006.

Ennen lain voimaantuloa valittu johtokunta jatkaa toimikautensa loppuun.
